

SLAVENKA DRAKULIĆ
DORA EN DE
ROMAN MINOTAURUS

SLAVENKA DRAKULIĆ

DORA EN DE MINOTAURUS

Dora Maar was meer dan de muze en geliefde van Pablo Picasso, een van de grootste genieën van de twintigste eeuw. Al voor hun relatie was zij een succesvolle surrealistische fotografe en een van de meest flamboyante figuren uit de Parijse avant-garde. Tijdens hun jarenlange verhouding legde Picasso haar raadselachtige uitstraling vast in een reeks portretten. Zijn befaamde schilderij *Dora en de Minotaurus* uit 1936, van een monster met een mensenlichaam en een stierenkop dat paart met een vrouw, verbeeldt de dodelijke wonden die de liefde veroorzaakt. Dora Maar heeft voor Picasso's liefde een hoge prijs moeten betalen.

In de roman *Dora en de Minotaurus* laat Slavenka Drakulić deze buitengewone vrouw zelf aan het woord. En passant brengt ze de kunstwereld van de jaren dertig in Parijs tot leven.

Slavenka Drakulić (1949) is een Kroatische journalist, romanschrijver en essayist. Ze schrijft voor internationale kranten als *The New York Times*, *Süddeutsche Zeitung* en *The Guardian*. In 2010 werd zij uitgeroepen tot een van de meest invloedrijke schrijvers van Europa. Ze woont afwisselend in Zweden, Oostenrijk en Kroatië.

Van Slavenka Drakulić verschijnt eveneens *Frida's bed*, een roman over het leven van Frida Kahlo.

www.uitgeverijorlando.nl

9 789493 081390

SLAVENKA DRAKULIĆ

Dora en de Minotaurus

Vertaald uit het Kroatisch
door Hilda Schraa

uitgeverij
ORLANDO

This book was published with the financial support
of the Ministry of Culture of the Republic of Croatia.

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie
van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

© 2015 Slavenka Drakulić en Fraktura
Oorspronkelijke titel *Dora i Minotaur: Moj život s Picassom*
Oorspronkelijke uitgever Fraktura, Kroatië
© 2020 Nederlandse vertaling Uitgeverij Orlando bv,
Amsterdam en Hilda Schraa
Omslagontwerp Mariska Cock
© Omslagfoto Alamy Stock Photo / *Pablo Picasso et*
Dora Maar, Antibes
© Foto auteur Roko Crnić
Zetwerk Pre Press Media Groep, Zeist
ISBN 978 94 93081 39 0
NUR 302

www.uitgeverijorlando.nl

Kunst is een leugen die ons de waarheid doet begrijpen.

– Pablo Picasso

VOORWOORD

De bekende Franse surrealistische fotografe en schilderes Dora Maar, ofwel Henriette Theodora Markovitch zoals haar echte naam luidt, stierf in 1997 in Parijs op negentigjarige leeftijd. In haar woning aan de Rue de Savoie werd tussen de talrijke papieren, documenten en in het Frans volgeschreven notitieboekjes een zwart boekje aangetroffen met aantekeningen in het Kroatisch. Dat was de taal van haar vader Joseph Markovitch (Josip Marković, Sisak, 1874-Parijs, 1973). Die taal sprak ze vloeiend, maar gebruikte ze zelden, alleen in de gesprekken met haar vader, in tegenstelling tot het Frans van haar moeder Louise Julie Voisin (Cognac, 1877-Parijs, 1942), dat ze elke dag gebruikte. Naar alle waarschijnlijkheid waren deze aantekeningen in het Kroatisch haar bijzonder dierbaar, omdat ze die taal verbond met gevoelens die in haar geval werden belichaamd door haar vader en niet door haar moeder.

Behalve als fotografe is Dora Maar bekend als muze van Pablo Picasso (Málaga, 1881-Mougins, 1973). Het is dan ook geen verrassing dat de kern van haar aantekeningen wordt gevormd door haar ontmoeting met Picasso, de relatie tussen twee creatieve geesten van wie één uitermate dominant, de breuk en de voor Dora traumatische gevolgen daarvan, evenals de periode na hun intense relatie. Alhoewel de aantekeningen in dit zwarte notitieboekje geen titel hebben meegekregen, lijkt het passend om dit boek te vernoemen naar een van Picasso's bekendste teke-

ningen, *Dora en de Minotaurus* uit 1936. Dat werk symboliseert misschien het krachtigst de aard van hun verhouding.

Uit een aantal gegevens valt te concluderen dat het grootste deel van deze ongedateerde aantekeningen – deels bestaand uit herinneringen aan de sessies met de psychoanalyticus dr. Jacques Lacan, die in haar dagboek worden aangegeven met de letter A (analyse) – is geschreven in 1958 en 1959. De aantekeningen zijn opgetekend in paarse inkt, in een regelmatig handschrift. In die jaren trok Dora Maar zich namelijk uit het openbare leven terug om de daaropvolgende veertig jaar, tot aan haar dood, in afzondering te leven. Het manuscript lijkt materiaal voor een toekomstige autobiografie, waarvan de kunstenares later heeft afgezien of wellicht is die autobiografie simpelweg nooit gevonden.

Het notitieboekje in kwestie – de kans bestaat dat het hier gaat om het befaamde ‘notitieboekje uit Ménerbes’, waarvan James Taylor, Alicia Dujovne Ortiz en andere auteurs melding maken in hun boeken over Dora – werd in 1999 verkocht op de veiling ‘De laatste herinneringen aan Dora Maar’. Na de dood van de anonieme eigenaar kwam het boekje in het geboorteland van Dora’s vader terecht. Tegenwoordig is het in bezit van iemand die niet alleen bekend is met Dora’s werk, maar ook met Dora zelf. Deze nieuwe eigenaar heeft contact opgenomen met ondergetekende op voorwaarde dat zijn naam, evenals die van de vorige eigenaar, niet openbaar wordt gemaakt.

Ondanks het feit dat het om een fragmentarische en waarschijnlijk niet afgeronde tekst gaat, vertegenwoordigt deze een waardevol inzicht in de scheppende persoonlijkheden van Dora Maar én Pablo Picasso en verdient hij zonder meer te worden gepubliceerd. Wij publiceren de tekst met redactionele correcties en opmerkingen.

S.D.

Onlangs stuitte ik op zoek naar een bepaald tijdschrift tussen de papieren op een oud notitieboekje. Ik dacht dat het leeg was, maar op de eerste bladzijde trof ik een aantekening aan uit juni 1945:

Gisteren kwam ik in zo'n goed humeur bij Jacques vandaan! Ik voel dat het nu al beter met me gaat.

Na de elektroshocks en de tijd in het ziekenhuis deden mijn benen nog dagenlang pijn, ik bewoog schokkerig, alsof ik op krukken liep. Eerlijk gezegd deed mijn hele lichaam pijn. Ik sleepte me door de gang die op de binnenplaats uitkijkt, maar wist niet of ik nog in het ziekenhuis was of in mijn eigen woning. De groene kleur van de struiken op de binnenplaats vermengde zich met het wit en het grijs van de muren rondom, alsof er een sluier voor mijn ogen hing. Alsof ik in troebel water zwom. Mijn hersenen herstelden langzaam. Jacques heeft me uit het Sainte Anne gehaald, waar ze me zo goed als vermoord hebben. Ze binden je vast op bed, proppen een opgerolde doek in je mond en laten vervolgens stroom door je lichaam gaan. Echt, en ik weet niet hoe vaak ik die 'behandeling', zoals ze dat in het ziekenhuis noemen, heb ondergaan. Ik heb het ook niet gevraagd.

Een modeverschijnsel, zei Jacques tijdens onze eerste ontmoeting na mijn vertrek uit het ziekenhuis, gewoon een stom modeverschijnsel. Met artsenij is het net als met hoeden en schoenen.

Maar dat modeverschijnsel is er wel de oorzaak van dat mijn lichaam nog altijd in stukken uiteen ligt!

Vergeet die elektroshocks, je wordt weer beter, je bent nog niet eens veertig. Je komt hier, naar mij, en dan praten we. Meer niet. Je hebt geen enkele kuur of medicijnen nodig, je hoeft niet meer bang te zijn.

Ik wil niet over het ziekenhuis praten, ik heb het ternauwernood overleefd...

Dat hoeft ook niet, jij beslist waarover we het zullen hebben.

Misschien over waarom ik überhaupt in het ziekenhuis ben beland en nu hier bij jou zit voor psychotherapie. Ze zeggen dat ik een zenuwinzinking heb gehad. Picasso was bang voor mijn geestelijke gezondheid en heeft jouw hulp ingeroepen. Eerlijk gezegd geloof ik niet dat hij zich echt zorgen maakte, dat denkt alleen iemand die hem niet kent. Ik denk dat hij me gewoon in het gekkenhuis heeft gestopt om van me af te zijn...

Vertel dan over wat iemand denkt die hem kent.

Ik wuifde het halfslachtig weg. In zijn werkkamer verlichtte de middagzon de boekenplanken, de massieve notenhouten tafel en de magere figuur met flaporen in een donkerblauw vest. Het rook er naar boeken en sigaren.

Op weg naar huis kocht ik in een kantoorboekhandel een notitieboekje met gelinieerd papier en een harde, zwarte kaft. Op school haatte ik zulke notitieboekjes omdat ik erg netjes was en bij mij de letters nooit onder of boven de lijntjes uitstaken. Maar nu had ik het gevoel dat ik ze juist nodig had, dat ik met zo'n warrig hoofd de letters nooit mooi op papier zou kunnen krijgen. Ik kocht ook een potje paarse inkt. Ik kan proberen een en ander op papier te zetten, dacht ik, terwijl ik het boekje in mijn tas stopte. Bovendien hoef ik het niemand te laten zien, ook Jacques niet.

Ik besloot zelfs deze aantekeningen in het Kroatisch te schrijven om ze zo nog beter tegen nieuwsgierige blikken te beschermen, want ik ken hier behalve vader niemand die die taal begrijpt. Ik geloof dat schrijven me zal helpen mezelf te hervinden. Ik moet ook zelf

iets proberen, mag me niet volledig aan Jacques overleveren. Aangezien ik hem van vroeger ken, en niet via Picasso maar via zijn vrouw Sylvia, met wie ik bevriend raakte toen ze nog met Georges Bataille getrouwd was, voel ik dat het feit dat ik ze allemaal ken, me op de een of andere manier remt in deze nieuwe arts-patiënt-relatie. Vandaar dat ik denk dat ik, als ik bepaalde gebeurtenissen uit mijn verleden oproep en ze opschrijf, misschien ook zelf beter begrijp waarom ik in een psychische crisis ben geraakt en in het ziekenhuis ben beland. Ik moet me alleen focussen, alsof ik me opmaak om weer achter de camera te kruipen en te kijken naar – mezelf. Ik kan dat nu, geloof ik, met hulp van Jacques en dit notitieboekje. De procedure is precies dezelfde als in mijn vak: als ik fotografeer of schilder, kies ik wie ik vastleg en hoe ik dat doe, ik heers over de werkelijkheid en geef haar vorm. Ik beslis, en dat zal ik ook nu doen. Jij beslist, zo zei hij dat toch?

Ik voel me beter door zijn woorden, omdat hij me aanzet en aanmoedigt om te praten, liever dan me gedrogeerd aan bed vast te binden. Ik zie nog steeds dat vreselijke apparaat met draden voor me, voel nog de koude aanraking van de elektroden op mijn slapen en proef de wassen smaak van die prop in mijn mond.

Maar wanneer heb ik de laatste tijd eigenlijk nog zelf een willekeurige beslissing genomen, behalve toen ik fotografeerde, wat ik al jaren niet meer doe? Was dat in een ver verleden toen ik besloot fotografie te gaan studeren en is alles wat me daarna is overkomen het gevolg van andermans beslissingen? Ik kan me zelfs nauwelijks de behoefte om te fotograferen herinneren, en het gevoel van controle dat ik destijds had, van vrijheid en vertrouwen in mezelf en in mijn beslissingen. Wanneer is dat allemaal verdwenen en waarom? Hoe heb ik het zover kunnen laten komen dat ik in een ziekenhuis ben beland? Daarover zou ik willen schrijven.

Dat was alles wat er in het gevonden notitieboekje stond. Op de een of andere manier werd ik geraakt door die vergeten woorden, meer dan tien jaar geleden opgeschreven, vooral dat ene zinnetje: ik kan dat. Het klonk alsof ik mezelf ervan moest overtuigen. Maar dat is overduidelijk niet gelukt. Ik ergerde me aan de lege bladzijden die volgden. Waarom ben ik niet blijven schrijven? Waar was ik bang voor? Wat hield me tegen?

Ik zag het gezicht van mijn vriend de psychiater weer voor me, de etalage van de kantoorboekhandel, mijn weerspiegeling in de ruit. Blijkbaar is die korte, maar duidelijke opleving van hoop na dat eerste bezoek in mijn geheugen bewaard gebleven. Toen ik Jacques' huis verliet, hief ik mijn hoofd naar de lichtblauwe, wolkeloze hemel. Ik moest denken aan de titel van Batailles boek *Het blauw van de hemel*, niet zozeer vanwege de inhoud en wat er blijkbaar over mij in staat, maar puur vanwege de titel. Had hij precies dit blauw in gedachten gehad? De wind haalde zijn vingers door mijn loshangende haar, ik haalde diep adem en gaf me er als een zeil aan over. Ik liet me een tijdje meevoeren, genoot van het gevoel van lichtheid, zorgeloosheid. Nadat ik weken in een min of meer bewusteloze toestand had doorgebracht, drijvend tussen licht en donker, alsof iemand me in een diepe put had gegooid en ik veroordeeld was daar mijn einde af te wachten, geloofde ik die dag voor het eerst dat ik niet verloren was, niet volledig aan mijn lot was overgelaten.

Ik las nog een keer de eerste zin – *Gisteren kwam ik in zo'n goed humeur bij Jacques vandaan*. Zorgeloosheid en optimisme moesten al na een paar bladzijden tekst het veld ruimen voor een lange stilte – en lege bladzijden. Ik wist indertijd nog niet, en niemand die het me had verteld, wat ik later las over de gevolgen van elektroshocks: dat er na de akelige en pijnlijke therapie euforie optreedt. Mijn gevoelens van die dag waren het gevolg van een chemische reactie in mijn hersenen! Net als

mijn aanvankelijke enthousiasme over Jacques, mijn latere zwaarmoedigheid en de oeverloze vermoeidheid die me belette de pen ter hand te nemen. Misschien was ook mijn totale gebrek aan concentratie een gevolg van de therapie? En het tijdelijke geheugenverlies? Jacques vertelde dat het geheugen van de patiënt het soms laat afweten, maar gewoonlijk terugkomt. Ik vrees dat er destijds nog te weinig bekend was over de effecten van elektroshocks en dat ik gewoon als proefkonijn fungeerde voor deze nieuwigheid...

In hoeverre heeft de psychotherapie me geholpen? Duurde ze te kort om echt beter te worden?

Nu houden mijn handen – dezelfde handen die Picasso zo vaak heeft geschilderd, nog steeds dezelfde gladde huid, nog steeds dezelfde lange, gelakte nagels – dit notitieboekje vast. Een groot formaat notitieboekje, de hoeken enigszins afgesletten, alsof ik het overal mee naartoe heb gesleept en voortdurend besluiteloos in mijn handen heb rondgedraaid. De dikte verbaast me nog het meest. Was ik echt van plan geweest het helemaal vol te schrijven? Die paar in een grijs verleden opgetekende woorden getuigen aandoenlijk van mijn onmacht. Maar nu zal ik alles opschrijven waartoe me toen de kracht ontbrak, of de wil. Jacques, ondertussen de beroemde dr. Lacan geworden en niet langer mijn dokter maar een oude kennis, zat er toch op één punt naast. Ik denk dat ik pas nu in staat ben echt beslissingen te nemen, lang nadat ik mijn behandeling bij hem heb afgerond, of beter gezegd heb stopgezet.

Ja, ik had meer tijd nodig dan ik na ons eerste gesprek dacht.

En pas nu, jaren later, schieten mij een aantal van onze gespreksonderwerpen en zijn vragen weer te binnen. Pas nu gaat langzaam maar zeker de deur open waarachter ik misschien eindelijk mijn leven vanuit een ander perspectief kan bekijken, nu er meer afstand is in tijd en gevoelens. De herinneringen die komen bovendrijven zal ik proberen op te schrijven in dit no-

titieboekje. En ik weet dat ik ook nog ergens die paarse inkt heb!

Vertel eens wat je ziet als je je ogen dichtdoet? vroeg Jacques me die eerste dag.

Een gordijn. Ik zie een wit gordijn dat wiegt in de ochtendbries, zei ik, en ik zweeg. Ik voelde hoe mijn keel dichtsnoerde, en tranen opwelden.

Het gordijn hangt voor de glazen deur van mijn kamer in Buenos Aires, de deur die mijn kinderkamer scheidt van die van mijn ouders. Dat beeld komt deze dagen weer bij me op: de glazen deur, de kamer, mijn kindertijd. Ik hoef mijn ogen maar te sluiten en ik ben daar. Ik ben vier, misschien vijf jaar oud en lig in mijn bed. Ik zie een nagenoeg doorzichtig wit gordijn voor de deur, de enige barrière tussen mij en mijn ouders. Het is ochtend, door het gordijn onderscheid ik vaag de contouren van het tweepersoonsbed en ik hoor vaders gedempte, dreigende stem. Ik ken die speciale toon waarmee hij zich alleen tot *maman* wendt, en dat doet hij sinds we hiernaartoe zijn verhuisd. Later zegt *maman* tegen me: Papa had weer een aanval. Zij noemt dat een aanval, een *attaque*. Alsof Marko, zoals Julie hem noemt, een of andere gek is, en niet slechts een opvliegend manspersoon wiens dag meteen vroeg in de ochtend al wordt bedorven door het stuurse gezicht van zijn vrouw. Ik voel, hoor het in zijn stem, dat vader het liefst die jengel naast hem in bed zou willen uitkafferen, maar dat omwille van mij niet mag. Daardoor krijgen de hogere tonen een sissende klank, alsof hij is veranderd in een grote, luidruchtige slang die haar wurgt en verstikt, maar genoeg lucht in haar longen achterlaat om zachtjes te kunnen huilen.

Zeker, ik had niets van hun ruzies mogen horen. Maar ik sliep in de kamer naast die van hen. De kamers werden slechts door een glazen schuifdeur van elkaar gescheiden, afgeschermd met een dunne stof die het beeld amper verhulde, het geluid al helemaal niet. Vader wendde zich tot Julie in het Frans, haar taal, die we thuis spraken. Maar ik begreep ook zijn taal, het Kroatisch, dat in mijn kinderoren zacht, lief en warm klonk. Ik genoot van die tedere klanken. *Mila moja, Dorice*, mijn lieve Doortje – ik weet nog hoe mijn vader lieve woordjes fluisterde en zich over me heen boog om me op de wang te kussen. Maar zijn kus was altijd enigszins nattig en daardoor kreeg ik onwilkeurig kippenvel door die aanraking van zijn lippen.

Ook de andere geluiden uit hun slaapkamer had ik niet mogen horen. Midden in de nacht werd ik soms wakker van het gehijg, eerst zacht, daarna steeds heftiger. Mama's stem die aanzwol tot gekreun. Ik weet nog dat ik, klein als ik was, dacht dat maman elk moment kon gaan huilen en dat ik de neiging had om op te staan en de glazen deur open te schuiven. Ik kwam uit bed en zocht in het donker naar mijn pantoffels, die ergens onder het bed waren gegleden. Ik hoor nog het gekraak van de houten vloer terwijl ik languit op de vloer met mijn hand voor me tast. Waarom zocht ik überhaupt die pantoffels? De parketvloer voelde aangenaam aan en ik had het niet koud. Maar op het moment dat ik overeindkwam en besloot dan maar op blote voeten naar de deur te gaan, viel aan de andere kant de stilte in en trok ik me stilletjes terug in bed. Waarschijnlijk hadden mijn ouders mijn voetstappen gehoord en hielden ze zich stil. Maar één keer deed ik toch de deur open. Ik keek naar mijn vader boven op mijn moeder. Zijn silhouet tekende zich af tegen het licht dat door het raam naar binnen viel, het zag er dreigend uit, zo zwart en gebogen. Zal hij haar de keel dichtknippen? Mama stootte een krachteloos geluid uit, iets tussen een kreun en een zucht. Papa, fluisterde ik, is alles goed met

mama? Vader richtte zich op in bed: Doortje, alles is in orde, ga maar weer naar bed. Maman heeft alleen maar vervelend gedroomd, nu is alles goed met d'r.

Ik geloofde hem, wat kon ik anders? Maman stootte af en toe angstaanjagende geluiden uit: zuchten, gesteun, onderdrukte kreten. Maar vaders woorden stelden me gerust. Waarschijnlijk was hij verrast dat ik wakker was. Mijn ouders stonden er niet bij stil dat ik ook over hen waakte, dat ik hen wel moest af luisteren, dat ik veel meer over hen wist dan ze wenselijk achtten, en ik was nog maar een kind. Ze stonden er niet bij stil dat een kind groter werd en hun geheimtaal, waarin hartstocht, afkeer en onverschilligheid elkaar afwisselden – dat besef ik nu pas – begon te begrijpen.

Ik vraag me af waarom ze mij die doorzichtige kamer hebben gegeven. Was ik echt als hun enig kind een teer plantje dat in een glazen kas moest worden geplaatst en dag en nacht bescherming en toezicht nodig had? Maar mijn ouders zagen in die glazen deur blijkbaar grote voordelen.

Het is waar, 's nachts konden ze mijn rustige ademhaling horen en zelf vredig in slaap wegzinken. 's Ochtends was vader gewoonlijk de eerste die het gordijn wegschoof en naar binnen gluurde om te zien of ik wakker was. Als ik mijn ogen opendeed, verscheen op zijn gezicht een stralende glimlach, dan kwam hij binnen en overlaadde mijn bezwete donkere krullenbol met kusjes. Als ik deed of ik sliep, vooral wanneer hij een attaque had gehad, streefde hij me alleen. Hij ging nooit de deur uit zonder eerst de kamer binnen te gaan van 'papa's meisje', zoals hij me noemde.

Het moet wel de bezorgdheid om mij zijn geweest die ze hiertoe deed besluiten en waarschijnlijk is het een van de zeldzame beslissingen geweest die ze samen hebben genomen. Maman was dertig toen ze mij kreeg, ze had de hoop op een kind allang opgegeven en aan iedereen die het horen wilde vertelde

ze dat de vroedvrouw in de kraamkliniek haar had verweten dat ze zo lang had gewacht met kinderen krijgen. Ook vader, die destijds drieëndertig was, werd niet meer als jong beschouwd. Hun huwelijk had zonder kind geen enkele kans van slagen, door mij kreeg het een bepaalde vorm en verplichtingen opgelegd, waardoor ze bij elkaar bleven, dat had ik al snel door. Met mijn geboorte verplaatste al vaders tederheid zich van moeder naar kind, en Julie kreeg de status van oppas zolang hij op zijn werk was. Julie, hoe is het met de kleine? waren zijn eerste woorden wanneer hij zich tegen de avond weer thuis aandiende.

Maman bleef na zijn aanval nog lang in bed liggen, blij dat ik haar niet lastigviel. Ze was kwaad op vader, niet alleen omdat hij 's morgens vroeg al begon te foeteren met die dreigende stem van hem – Als je nou nog eens als een echte man tekeerging, wierp ze hem af en toe venijnig toe – maar ook omdat ze door zijn werk had moeten verhuizen van Parijs naar Buenos Aires, naar die vreselijke stad, tussen de wilden, zoals ze zei. Alles in de stad vond ze afschuwelijk: de straten, het stof, de mannen die hongerig naar de vrouwen staarden, de markt waar de boeren hun waren op de grond uitstalden, dames in jurken uit de vorige eeuw... De enige reden waarom Julie erin had toegestemd Parijs te verlaten was vaders werk geweest en zijn belofte dat hij rijk zou worden. Mensen gaan naar Argentinië om rijk te worden, zei hij. Ja, vader kon heel charmant en overtuigend zijn als hij dat wilde, dat moest ze hem wel nageven. Maar naarmate de tijd verstreek en er van de beloofde rijkdom geen spoor te bekennen was, nam haar ontevredenheid toe, evenals haar dagelijkse verwijten richting vader. Dat moest ik door de glazen wand allemaal aanhoren, net als haar gezucht en gejammer. En 's nachts het steeds minder vaak krakende echte-lijke bed.

Mijn god, wat is alles hier armzalig, alles is zo vreselijk primitief, zei maman tegen mevrouw Dupont, met wie ze enkel omging omdat zij ook Française was. Ze had zich voorgesteld dat Française zijn in Buenos Aires in die tijd iets heel voorname was, maar ze begreep al snel dat dat niet het geval was. Ons dienstertje Juana, maman noemde haar Jeanne, legde uit dat er hier heel veel arme Françaises waren die zich prostitueerden en dat daarom een prostituee een *francesa* werd genoemd.

Glas biedt bescherming, maar niet alleen bescherming. Ik herinner me het gevoel aan blikken te zijn blootgesteld. Alsof ik in een etalage lag, of in een aquarium. Wanneer vader was vertrokken, voelde ik nog lang zijn blik op me rusten. Ik wist dat als ik niet opstond, ook maman op een gegeven moment een kijkje zou komen nemen om te controleren of ik nog leefde, nog ademde. Zij is altijd, tot aan haar dood, bezorgd om me geweest. Ze gedroeg zich alsof ik niet in staat was voor mezelf te zorgen, toen niet en ook later in Parijs niet, toen ik al volwassen was. Arme Julie, misschien had ze toch gelijk! Haar bezorgdheid werkte mij op de zenuwen, want ze beperkte me, haar blik ervoer ik heel anders dan die van vader. Vermoeid, zonder die warme schittering en het ongedurige wachten tot ik wakker zou worden, zonder glimlach en kussen als ze wegging. Ik leerde dat maman belangrijker zaken te doen had dan zich in de vroege ochtend met mij bezig te houden. Ik wist dat ze zich het eerste uur in de badkamer zou opsluiten om met koude kompressen de sporen van het huilen te wissen en dat ik gedurende die tijd op mezelf aangewezen zou zijn, bevrijd van haar controle.

Waarom schiet mij die kamer uit mijn kindertijd juist nu te binnen? Ik weet dat ik hem elke keer dat ik me weer tijdelijk kind voel voor me zie. Wanneer ik wil vluchten, wil terugkeren naar het verleden. Wanneer ik onbeschermd ben. Tussen mij

en de werkelijkheid is er niemand, niets. En mijn fotocamera heb ik voorgoed weggelegd. Mijn handen zijn nu leeg.

Ook al hield ik niet van mijn kamer, het was mijn enige schuilplaats. Maar naarmate ik ouder werd, voelde ik me steeds meer blootgesteld, naakter. Ik herinner me nog goed dat gelijktijdige gevoel van bescherming en blootstelling, die glazen kooi waar ik niet uit kon en waar ik me niet voor blikken kon verbergen. Daarom voelde ik als kind al een onbehagen dat ik pas jaren later herkende als het gevolg van een soort ouderlijk geweld jegens het kind: het onbehagen aan ongewenste blikken te worden blootgesteld, waardoor ik me achter het objectief van mijn geliefde camera ging terugtrekken. Ik gebruikte de camera heel lang als schild tegen de mensen. Ik trok me terug, verstopte me achter de lens, maar ze deed tegelijkertijd dienst als communicatiemiddel. Maar dan volgens de regels die ik zelf bepaalde. De fotocamera was mijn eigen toverij waarmee ik alles wat voor de camera terechtkwam temde.

Ik moest een manier vinden om me te verweren tegen dat gevoel van blootstelling. Ik verweerde me met een spel: ik weet het nog, ik ben zeven of acht en speel graag met het licht. De glazen deur van mijn kamer staat open en de lichtstralen komen tot op mijn bed. Ik herinner me dat ik het fijn vind om alleen te zijn, zonder toezicht. Ik doe mijn ogen open en dicht en de doorschijnend rode kleur achter mijn oogleden wordt afgewisseld met het verblindende geschitter van de zonnestralen. Ik houd mijn hand omhoog naar het raam. Het felle licht schijnt door mijn huid en ik zie donkere vlekken – zijn dat mijn botten? vraag ik me af – en een ijl netwerk van adertjes. Mijn hand ziet er als iets heel anders uit, als een doorzichtig diertje, een kwal misschien die ik eens in het aquarium zag. In elk geval als een volkomen vreemd, van mij losgekoppeld ding. En vervolgens stop ik dat ding in het donker onder de lakens en dan is het weer gewoon mijn hand, die ik na de ‘toverij’ vol

ongeloof bekijk. Die metamorfose van mijn eigen lichaamsdelen fascineert me.

Je kunt alles, afhankelijk van licht en schaduw, veranderen in iets anders. Ik ben een tovenaars, vertel ik later aan maman, ik verander het bekende in het onbekende, kijk maar! Op dat moment heb ik nog geen weet van het woord kunstenaars of kunstenaar. Maman zegt dat ik geen onzin moet praten, zij ziet niets, zelfs niet als ik haar laat zien hoe ik mijn hand in een kwal verander enkel en alleen met behulp van het felle zonlicht. En ze zegt bovendien dat een hand geen ding is, alsof ik dat niet weet. Ik zie dat ze de toverij van het licht niet begrijpt, en mijn enthousiasme over dit veranderspel evenmin. Dat maakt me niet verdrietig, want nu heb ik iets van mezelf, helemaal van mezelf, mijn eigen geheim.

Ik vond het fijn, zo vertelde ik Jacques, wanneer maman me in Buenos Aires voor een wandeling meenam naar het park. En soms naar de speeltuin om met andere meisjes te spelen. Die meisjes spraken Spaans, de taal van de dienstmeiden, zeelieden, havenarbeiders en veedrijvers. Ik weet nog dat ze zei dat het een nuttige, maar smerige taal was, net zoals de mensen om ons heen smerig waren. Maman en ik voegden ons bij vader in Buenos Aires toen ik drie was. Toen al, als klein meisje, voelde ik me verscheurd tussen moeder en vader, tussen de Franse en de Kroatische en de nieuwe Spaanse taal, die vader al heel goed sprak, maar waarvan wij geen woord kenden. Tussen mama's kleding, die naar parfum rook, en de wijde rokken van Juana waarin zich honderden onbekende geuren schuilhielden. Alsof ook ik bestond uit oude en nieuwe, schone en smerige delen. Zo heb ik me altijd gevoeld. Voel je je nu ook zo? vroeg Jacques. Ja. In mij lopen Theodora, Dora, Doortje, Dorita, Adora, Dorissima door elkaar. Het leek alsof mijn antwoord hem bij-

zonder intrigeerde, hij schreef iets op in zijn notitieblokje, maar vroeg er verder niet naar.